

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

05 травня 2026 р.

Київ 2026

УДК 94(477)(063)

Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.
(м. Київ, 05 травня 2026 р.) / Під заг. ред. Т. В. Марени. – Київ: МДУ, 2026. – 171 с.

Редакційна колегія:

Голова – **Т. В. Марена**, в.о. ректора Маріупольського державного університету

Члени редколегії: – **О. П. Реснт**, член-кореспондент НАН України, д.і.н., професор, заступник директора Інституту історії України НАН України.
– **Ю. В. Константинова**, к.і.н., доцент, декан історичного факультету.
– **С. В. Новікова**, к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету
– **В. М. Романцов**, д.і.н., професор (відповідальний редактор)
– **С. С. Арабаджи**, к.і.н., доцент
– **В. С. Волоніць**, к.і.н., доцент
– **В. О. Забавін**, к.і.н., доцент
– **В. М. Коробка**, к.і.н., доцент
– **Н. І. Романцова**, д.і.н., доцент
– **Н.Ф. Шипік**, к.і.н., доцент

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

The collection of scientific papers presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school.

For researchers, lecturers, postgraduate students, undergraduate and master's students, and all those interested in the history, culture, and foreign policy of Ukraine, historical regional studies, as well as contemporary international relations.

4. Сафронова М.І., Петровська І.Р. Соціальна дистанція як психосоціальне явище: теоретичне осмислення та дефініційний аналіз суміжних понять. Психологічний часопис. 2023. Т. 11. Вип. 2. С. 47-62 <https://doi.org/10.31108/1.2025.11.3.4>
5. Спенсер Г. Що таке суспільство? Соціологія: Хрестоматія (від першоджерел до сучасності). За ред. Л.Й. Гуменюка. У 2-х томах. Т.1. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 286-291.
6. Суїменко Є.І. Відчуження соціальне. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. - Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-34425>, дата звернення 09.03.2026
7. Теслюк Р. Зміна соціальних ролей українського селянства внаслідок колективізації та голодомору-геноциду 1932-1933 років. Український соціум. 2023. № 3. С. 26-40. <https://doi.org/10.15407/socium2023.03.026>
8. Фоменко К.А. Відчуження як екзистенціальна проблема: досвід філософсько-антропологічного дослідження. Автореф дис. ... канд. філос. наук: 09.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011.
9. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Пер. з нім. В. Кібуладзе. Київ: Український центр духовної культури, 2004. 560 с.

ЗАВЕРШЕННЯ ОБОРОНИ «АЗОВСТАЛІ»: ВІЙСЬКОВА ТА ПОЛІТИЧНА ЦІНА ПОРЯТУНКУ ГАРНІЗОНУ МАРІУПОЛЯ

Романцов В. М., Романцова Н. І.

На весні 2022 року місто Маріуполь, розташоване на березі Азовського моря, стало широко відоме в Україні та за кордоном як епіцентр запеклих боїв нечисленного, героїчного гарнізону проти російських окупантів. Це місто герой України стало уособленням подвигу його захисників та масових воєнних злочинів загарбників.

Майже три місяці захисники українського Маріуполя вели бої у блокованому місті проти російських окупантів, які багатократно переважали оборонців. Останнім форпостом оборонців Маріуполя були виробничі споруди металургійного комбінату «Азовсталь». Його захищали бійці загону спеціального призначення (полку Національної гвардії України «Азов»), військовослужбовці 36 окремої бригади морської піхоти імені контрадмірала Михайла Білинського, підрозділи берегової охорони ДПСУ, патрульної поліції, місцевої

тероборони, військовослужбовці СБУ, які після вуличних боїв знайшли укриття та нову базу для оборонних боїв серед азовстальських металургійних споруд [34, с. 145, 146].

Питання оборони «Азовсталі» отримали висвітлення у публікаціях істориків, журналістів, військових оглядачів, учасників оборони Маріуполя М. Жирохова [8], Д. Карловського [11], І. Кутелевої-Коваленко [13; 14; 15], А. Одінцової [18], К. Пасічник [19], С. Плохія [20], Е. Прокопчук [20], Д. Снегірьова [24], Н. Сорокіної [25 – 29], В. Суботіної [30], О. Янковського [36].

Наприкінці квітня 2022 р. у Маріуполі склалася дуже напружена ситуація. У підземних бункерах заводу, його бомбосховищах поряд з його оборонцями знайшли собі захист близько двох тисяч цивільних мешканців міста [31, с. 25]. Захисники «Азовсталі» до кінця продовжували виконувати свій бойовий обов'язок, навіть коли залишилися без боєприпасів, продовольства, води, медикаментів і без шансів на життя, бо скласти зброю і здатися вони відмовилися. Біля Маріуполя було затримане численне вороже угруповання, яке не змогло брати участь у наступальних операціях на інших ділянках фронту [20].

У цей період ворожа авіація майже щоночі завдавала потужних бомбових ударів по виробничих спорудах «Азовсталі», де ще перебували і цивільні мешканці міста, і поранені бійці. Битву за «Азовсталь» відстежувала «Українська правда». 3-го травня вона зазначила, що «російські загари розпочали штурм заводу», заступник командира полку «Азов» Святослав Паламар («Калина»), коментуючи ці події, вказав, що «окупанти просто зараз намагаються прорватися на територію заводу. Перед штурмом російська авіація бомбила комбінат». Захисники «Азовсталі» інформували «Українську правду», що президенту України «доповідають про ситуацію в Маріуполі і він тримає руку на пульсі» [17].

Бої в Маріуполі здобули міжнародний резонанс. 28 квітня 2022 р. у Києві Президент України Володимир Зеленський і Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш провели перемовини, під час яких обговорили «питання евакуації українських громадян з оточеного російськими військами міста Маріуполя на Донеччині, зокрема із заводу «Азовсталь» [33].

Президент України у зверненні до українського народу 30 квітня наголосив: «Усі лідери вільного світу знають про те, що Росія зробила з Маріуполем. І це не залишиться без відповідальності для Росії» [31, с. 67]. Державний департамент США спростував «російські заяви про «перемогу» та «визволення» міста Маріуполь» [15]. 1 травня з «Азовсталі» вдалося вивести понад сто цивільних: жінок і дітей. Спроби евакуювати мешканців міста з території металургійного комбінату продовжувалися, недивлячись на те, що окупанти постійно чинили перешкоди. Передбачалося, що українські автобуси мали забрати людей у селищі Мангуш і в Бердянську [23]. 7 травня віце-прем'єр-міністерка українського уряду І. Верещук повідомила, що евакуація жінок, дітей та людей похилого віку з території «Азовсталі» завершилася [31, с. 150].

За надзвичайно складних обставин оборонці металургійного комбінату, заблоковані ворожими військами, відкидали пропозиції російського командування про капітуляцію, але заявляли, що «готові евакуюватися за підтримки третьої сторони зі своєю зброєю, забравши поранених та тіла загиблих. Вони неодноразово просили застосувати до них процедуру «extraction» (екстракції), але Росія не погодилася на ці пропозиції [18]. Extraction - це процедура, за якої військовослужбовці за домовленості двох протиборчих сторін (України та Росії) виводяться третьою країною-посередником у безпечне місце. Рідні захисників просили застосувати цю процедуру, залучаючи Туреччину, Китай чи іншу країну. Реальний вихід захисників відбувся не за цією процедурою, а у формі виведення оборонців з території заводу, що стало їхнім полонем.

Протягом 10 – 15 травня 2022 р. ворожі війська не припиняли штурмувати «Азовсталі», продовжували бити з усього озброєння (гармат, реактивної ствольної артилерії, танків). Українські оборонці продовжували спротив. Одночасно відбувалися активні перемовини про можливість евакуації захисників «Азовсталі» [31, с. 193; 206; 222; 231; 232; 242; 247; 252].

16 травня 2022 р. почалася «секретна операція» порятунку гарнізону Маріуполя, який виводили з заблокованої ворожими військами «Азовсталі» [6]. В українських ЗМІ інформація про це з'явилася лише після того, як командир полку «Азов» підполковник Д. Прокопенко («Редіс») у вечірньому зверненні до українського народу заявив, що «захисники Маріуполя виконали наказ, не зважаючи на труднощі, 82 дні відтягували переважаючі сили противника на себе та дали змогу українській армії перегрупуватися, підготувати більше особового складу та отримати велику кількість озброєння від країн партнерів» [31, с. 257].

Враховуючи це, Президент України після півночі 17 червня зазначив: «Завдяки діям українських військових – Збройних сил України, розвідки, переговорної групи, Міжнародного комітету Червоного Хреста й ООН ми маємо надію, що вдасться зберегти життя наших хлопців». В. Зеленський наголосив, що «ця робота потребує делікатності і часу» [31, с. 269]. Одразу після звернення Верховного Головнокомандувача з'явилася заява Генерального штабу ЗСУ [8].

Вище командування Збройних сил України, віддало наказ командирам підрозділів на території «Азовсталі» зберегти життя особовому складу, вивести його з оборонних об'єктів заводу, врятувати захисників Маріуполя. Протягом 16 – 20 травня з території «Азовсталі» за домовленістю зарубіжних посередників вийшли і були вивезені на тимчасово окуповану територію за офіційними відомостями та підрахунками міжнародних організацій близько 2439 бійців [20, с. 205, 206].

Процес виходу захисників з території «Азовсталі» був поетапним, тривав 5 днів. На початку виходу – 16 травня відбувалася евакуація важкопоранених бійців. Близько опівночі українське міноборони підтвердило проведення евакуації. Заступниця Міністра оборони

України Ганна Маляр повідомила, що першого дня до медичного закладу у Новоазовську вивезли 53 важкопоранених українців для надання медичної допомоги. Ще 211 українських бійців через гуманітарний коридор були доставлені в Оленівку за умови подальшого повернення їх «на підконтрольну Україні територію через процедуру обміну» [5; 6]. 20 травня територію заводу залишили останні захисники Маріуполя, включаючи командира та заступника командира «Азову» [23].

Але серед оборонців «Азовсталі» виявився один, який не виконав наказ українського командування, не здався в полон. Олександр Іванцов кілька днів переховувався серед численних виробничих споруд заводу, потім подолав 200 кілометрів дорогою на підконтрольну Україні територію. Свої спогади Олександр описав у книзі «Флешбек: Маріуполь». Після порятунку він воює у лавах 3-ї окремої штурмової бригади України, удостоєний звання Герой України [19].

Найважливіший висновок тих днів: захисники Маріуполя не просто «припинили спротив», вони виконали наказ вищого командування. Коли місто було у повній блокаді, а ресурси на «Азовсталі» були вичерпані до критичної межі, збереження життів українських воїнів стало пріоритетом номер один.

Операція з порятунку гарнізону Маріуполя триватиме доти, доки останній захисник не повернеться з полону. Завдяки цій операції Україна сьогодні продовжує боротися за кожного з них, повертаючи героїв додому поетапно, хоч цей шлях і виявився надзвичайно важким. Це був свідомий крок держави, щоб не допустити повної загибелі всього гарнізону в руїнах заводу.

Військова ціна порятунку гарнізону Маріуполя полягала в тому, що він, незважаючи на всі труднощі блокади міста, 86 днів героїчно тримав оборону міста. Політична ціна цієї операції порятунку була обумовлена тим, що вище державне керівництво України, цінуючи подвиг оборонців Маріуполя, прийняло рішення, що вони виконали своє бойове завдання, і заслуговують на порятунок. До цього долучилися українські дипломати, дипломатичні та громадські діячі, представники ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста, ряд зарубіжних країн. Все це дозволило подолати російську протидію. В історичній пам'яті українців героїчна оборона «Азовсталі» спричинила перезавантаження цього символу: з промислового гіганта він перетворився на «фортецю-сакральне місце».

Література

1. Битва за Маріуполь. Герої-захисники Азовсталі. *Міністерство внутрішніх справ України*. 31.05.2022. URL: <https://mvs.gov.ua/news/bitva-za-mariupol-geroyi-zaxisniki-azovstali>
2. Бої за Азовсталь. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бої_за_Азовсталь

3. «Важлива наша боротьба, наші життя – ні». Чому не здадуться і на що сподіваються захисники Азовсталі – головне з інтерв'ю «азовця» Самойленка. 11.05.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/azovstal-zaraz-zahisniki-ne-zdadutsya-interv-yu-azovcya-samoylenka-novini-ukrajini-50241226.html>
4. Використовують авіацію, артилерію та піхоту: російські військові штурмують "Азовсталь" URL: <https://suspilne.media/donbas/236317-vikoristovuut-aviaciu-artileriu-ta-pihotu-rosijski-vijskovi-sturmuut-azovstal/>
5. Генштаб ЗСУ повідомив, який наказ було віддано захисникам Маріуполя. Зеленський сказав, що головне – зберегти їхні життя. 17.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-evakuatsiya-viyskovi-azovstal/31853592.html>
6. Генштаб ЗСУ: триває операція з порятунку захисників Маріуполя. 17.05.2022. <https://novynarnia.com/2022/05/17/genshtab-zsu-tryvaye-proczedura-obminu-zahysnykiv-mariupolya/>
7. Дружини захисників Маріуполя: Потрібно вивести весь гарнізон, ситуація жахлива URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/15/7346358/>
8. Жирохов М., Пономаренко Р. Маріуполь у вогні, 2014-2022. Чернігів: Княжий Вал, 2022. 106 с.
9. Загородня І. Секретна операція: що відомо про евакуацію українських військових з "Азовсталі" на окуповану територію. 17.05.2022. URL: <https://tsn.ua/exclusive/sekretna-operaciya-scho-vidomo-pro-evakuaciyu-ukrayinskih-viyskovih-z-azovstali-na-okupovanu-teritoriyu-2063791.html>
10. Зв'язок з «Азовом» є, війська РФ вже на «Азовсталі» – Арахамія. 04.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-viyska-rf/31834384.html>
11. [Карловський Д.](#) Другу добу тривають кровопролитні бої на "Азовсталі" – звернення "Азову". URL: 4.05.2022. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/4/7344085/>
12. Кругова оборона комбінату «Азовсталь». URL: 19.04..2025. <https://dn.gov.ua/news/krugova-oborona-kombinatu-azovstal>
13. [Кутелєва-Коваленко І.](#) Битва за Азовсталь завдає Росії втрат і зриває її плани на Донбасі — Міноборони Британії. 06.05..2022. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/bitva-za-azovstal-dorogo-obhoditsya-rosiji-ta-zrivaye-jiji-plani-novini-ukrajini-50239825.html>
14. [Кутелєва-Коваленко І.](#) Ситуація на Азовсталі: третій день триває активний штурм окупантів. 05.05.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/na-azovstali-trety-den-prodovzhuyetsya-aktivniy-shturm-okupantiv-novini-ukrajini-50239619.html>
15. [Кутелєва-Коваленко І.](#) «Шоу Путіна та його міністра оборони». Держдеп США спростовує заяви Росії про захоплення Маріуполя. 22. 04.2022. URL:

<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/ssha-sprostovuyut-zayavu-putina-pro-peremogu-v-mariupoli-novini-ukrajini-50235979.html>

16. Магуряк І., Боднар Н. Або вийти всім, або загинути тут. Полон, день 600. Як захисники Маріуполя виходили з «Азовсталі». 09.01.2024. URL: https://24tv.ua/oborona-mariupolya-yak-zahisniki-potrapili-polon-azovstali-shho_n2434755

17. Маріуполь: ворог штурмує "Азовсталь". "Українська правда" 03.05.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/3/7343711/>

18. Одінцева А. «Необхідна згода всіх трьох сторін». Що таке екстракція, про яку просять захисники Маріуполя, заблоковані на Азовсталі. 12.05.2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ekstrakciya-viyskovih-shcho-ce-take-i-yak-vona-mozhe-dopomogti-zahisnikam-mariupolya-na-azovstali-50241576.html>

19. Пасічник К. Війна очима учасника. Захисник Азовсталі Олександр Іванцов презентує книгу спогадів Флешбек: Маріуполь. 10. 11. 2025. URL: <https://nv.ua/ukr/books/kniga-fleshbek-mariupol-istoriya-oboroni-azovstali-ochima-viyskovogo-50559492.html>

20. Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. пер. з англ. М. Ларченка. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.

21. Прокопчук Е. «Ворог мав перевагу у 7–10 разів» – у ЗСУ розповіли, чи можливо було врятувати Маріуполь. 20.02.2024. URL: <https://mrpl.city/news/view/vorog-mav-perevagu-u-710-raziv-u-zsu-rozpovili-chi-mozhlivo-bulo-vryatuvati-mariupol-1>

22. Семенова А. 86 днів Маріуполя. Хроніка мужності, оборони і трагедії міста, де Росія вчинила найважчі злочини війни. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/oborona-mariupolya-trivala-86-dniv-do-20-travnya-hronika-po-dnyah-ta-gerojizm-zahisnikiv-50419007.html>

23. Сердюк А., Назарова Г. 86 днів оборони: як українські захисники бились за Маріуполь (хронологія). 20.05.2024. URL: <https://freeradio.com.ua/86-dniv-oborony-iak-ukrainski-zakhysnyky-bylys-za-mariupol-khronolohiia/>

24. Снегірьов Д. «Азовсталь» – найбільша поразка в історії рф. Україна молода. 25.05.2022. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/166637>

25. Сорокіна Н. Битва за елеватор на "Азовсталі" під фосфорними бомбами: якою була 81 доба оборони Маріуполя. 15.05.2024. URL: <https://mrpl.city/news/view/bitva-za-elevator-na-ta-quot-azovstali-ta-quot-pid-fosfornimi-bombami-yakoyu-bula-81-doba-oboroni-mariupolya>

26. Сорокіна Н. Вихід маріупольського гарнізону: два роки тому з "Азовсталі" почали вивозити важкопоранених бійців. 16.05.2024. URL: <https://mrpl.city/news/view/vihid-mariupolskogo-garnizonu-dva-roki-tomu-z-azovstali-pochali-vivoziti-vazhkoporanenih-bijtsiv>

27. Сорокіна Н. Завершення оборони Маріуполя: два роки тому найвідданіші оборонці залишили "Азовсталь". 19.05.2024. URL: <https://mrpl.city/news/view/zavershennya-oboroni-mariupolya-dva-roki-tomu-najviddanishi-oborontsi-zalishili-azovstal>
28. Сорокіна Н. "Російська артилерія крила по два дні безперервно" - "азовець" про бої за Маріуполь. 19. 09. 2023. URL: <https://mrpl.city/news/view/rosijska-artileriya-krila-po-dva-dni-bezperervno-azovets-pro-boi-za-mariupol>
29. Сорокіна Н. Росіяни скинули важку бомбу на бункери "Азовсталі": дваПолдії роки тому загинули десятки захисників та медиків. 08.05.2024. URL: <https://mrpl.city/news/view/rosiyani-skinuli-vazhku-bombu-na-bunkeri-azovstali-dva-roki-tomu-zaginuli-desyatki-zahisnikiv-ta-medikiv>
30. Суботіна В.А. Азовсталь. Сталева пресслужба. Харків: Фоліо. 2024. 253 с.
31. Третій місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента Володимира Зеленського / упорядник О. В. Красовицький. Харків: Фоліо, 2022. 377 с.
32. Україна отвергла ультиматум РФ о сдаче Мариуполя URL: <https://web.archive.org/web/20220511120508/https://www.dw.com/ru/ukraina-otverгла-ultimatum-rf-o-sdache-mariupolya/a-61195490>
33. Україна готова до невідкладних переговорів для евакуації людей з Маріуполя і розраховує на підтримку ООН – Володимир Зеленський. 28. 04.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-gotova-do-nevidkladnih-peregovoriv-dlya-evakuaciyi-74641>
34. Харук А., Жирохов М. Бойова хрооніка 2022 року. Київ: Видавництво РАЦЮ, 2024. 240 с.
35. Як захищалась сталь: хроніка оборони «Азовсталі». 20.05.2024. URL <https://suspilne.media/donbas/267722-ak-zahisalas-stal-hronika-oboroni-azovstali/>
36. Янковський О. Битва за «Азовсталь» у Маріуполі. Яке значення має завод для оборони міста?. 06.04.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-shturm-azovstal/31788478.html>.